Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Smedene i Skåde

Den sidste smed i Skåde var Carl Frandsen, der stoppede som smed omkring 1975. Hans smedje lå på Oddervej lige syd for Statoils benzintank. Smedefamilien boede i det toetagers rødstenshus, som stadig ligger der i dag lidt trukket tilbage fra vejen. Familien Frandsen havde haft smedje på dette sted i 3. generationer tilbage til 1880'erne. Det ville derfor være nærliggende at antage, at smedjen i Skåde altid har ligget på dette sted.
Men det er ikke tilfældet. Siden begyndelsen af 1800 tallet har der været smedje 4 forskellige steder i området.

Smedjerne i Skåde

Den første smedje i Skåde, vi har kendskab til, lå på hjørnet af nuværende Jelshøjvænget og Oddervej, hvor INGO benzintanken ligger i dag. Den grund, som smedjen lå på, havde gårdmændene i Skåde haft som en fælleslod helt tilbage til udskiftningen i 1783. I gamle dage var smeden de fleste steder ansat af bymændene, dvs. gårdmændene i byen. Sådan var det også i Skåde. Bymændene stillede et hus og en smedje til rådighed for smeden. Bymændene havde hver deres smededag, hvor de mødte op og fik lagt sko på hestene og repareret deres vogne og redskaber. Selv medbragte de ofte jern og kul, samt en karl til at svinge forhammeren. Smeden skulle lægge arbejde og fagkundskab til. For det fik han en fast årlig løn. Ville bonden have lavet nye ting, måtte han betale smeden ekstra.

Arkivet har en brandtaksation fra juni 1845 for smedjehuset og smedjen i Skåde. Heraf fremgår det, at smedehuset var på 9 fag, dvs. ca. 15 meter langt. De 4 fag var til beboelse, inklusive køkken, skorsten og bageovn og de øvrige 5 fag til lade og kostald. Huset havde murede og lerklinede vægge. Taget var stråtag. Smedehuset blev takseret til 150 rigsdaler.

Ved samme lejlighed blev smedjen takseret. Den var på 3 fag med skorsten, murede vægge og tegltag. Smedjen var formentlig den eneste bygning i byen med tegltag. Den blev takseret til 50 rigsdaler.

Ordningen med bymændenes smedje blev benyttet i Skåde til sidst i 1860'erne. I 1868 solgte bymændene fælleslodden med smedehuset og smedjen til et par husmænd i byen. Den nye smed, Emil Andersen, der kom til byen i 1868, købte selv et hus i byen. Dette hus lå på hjørnet af den nuværende Stenvej og Oddervej, hvor Statoil i dag har benzintank. I tilknytning til dette hus blev der indrettet smedje. På generalstabskortet over Skåde fra 1875 er både den gamle og den nye smedje vist.

I 1883 kom der endnu en smed til byen. Det var Carl Marius Frandsen, som blev farfar til den sidste smed i byen. Han indrettede smedje ved huset syd for den eksisterende smedje, der da blev drevet af en af Emil Andersens efterfølgere, Jens

Christian Mogensen. Familien Frandsen drev som nævnt denne smedje i tre generationer. Smedjen på grunden ved siden af blev nedlagt i 1902.

Der var også en smedje i Skidenpyt (Højbjerg) i en periode i 1800 tallet. Den blev opført i 1858 af smeden Poul Peter Mikkelsen, der havde været smedelærling hos smeden i Skåde. Huset lå omtrent på hjørnet af Oddervej og den nuværende Grumstolsvej, der hvor den store røde etageejendom ligger i dag. Smedehuset blev udvidet i 1860. Af brandtaksationsprotokollen fremgår det, at huset var 12 meter langt og 6½ meter bredt med murede vægge af brændte sten. Det havde tegltag. Den ene halvdel af huset var indrettet til beboelse, den anden til smedje.

På generalstabskortet fra 1875 er smedjen i Skidenpyt vist sammen med de to smedjer i Skåde.

Smedene i Skåde

Ved den første folketælling i 1787 er der ikke anført nogen smed i Skåde, men der har været smede i byen i 1700 tallet. Det fremgår af kirkebøgerne og fæsteprotokollen.

Niels Jensen

Ved den næste folketælling i 1801 var der en smed i Skåde. Han hed *Niels Jensen*. Han var 49 år og boede i et hus, formentlig bymændenes smedehus, sammen med sin unge kone, Anne Cathrine Jacobsdatter på 22 år. Hans første kone, Anne Kirstine Truelsdatter, var død 61 år gammel den 22. januar år 1800. Smeden giftede sig hurtigt igen. Allerede 2½ uger efter konens død blev smeden den 9. februar trolovet med Anne Cathrine Jacobsdatter, og den 25. marts blev de viet i Holme kirke. Smeden fik sig en kone, der var næsten 40 år yngre end den afdøde kone.

For Anne Cathrine har giftermålet med smeden betydet en social opstigning i samfundet både for hende og hendes moder. Anne Cathrine var født udenfor ægteskab i 1779. Ved folketællingen i 1787 boede hun og hendes ugifte moder til leje i den ene af Fruergårdene i Skåde. De levede af fattighjælp, og af folketællingen fremgår det, at moderen var blind. Med vielsen blev Anne Cathrine smedekone i byen, og moderen flyttede ind hos dem og blev forsørget af smeden.

Niels Jensen har formentlig været smed i Skåde fra engang i 1890'erne til ca. 1810. Smedefamilien fik 4 børn frem til 1807, men ingen af deres børn er konfirmeret i Holme kirke.

De næste 3 smede i byen ved vi ikke meget om. De kom alle udefra, og to af dem (Frederik Weibel og Mads Andersen) købte hver et landbrug i sognet, henholdsvis på

Holme Mark og i Holme Bjerge, efter de var holdt som smede i byen. De boede begge i sognet til deres død.

Frederik Hansen

Den næste smed ved vi en hel del om, fordi hans søn har skrevet en beretning om sine forældre. Smeden hed Frederik Hansen, og han var smed i Skåde i 19 år fra 1836 til 1855. Han var født i Randlev i 1804, hvor hans far var husmand. I årene før han kom til Skåde, var han herregårdssmed på Marselisborg gods, hvor hans kone, Birthe Sørensdatter, var mejerske ved herregårdens mejeri.

Han og konen fik 4 børn. Den yngste hed Søren Frederiksen. Han havde været lærer i Tvenstrup ved Odder. Han har skrevet følgende beretning om sin tid i Skåde i midten af 1800 tallet, som den 9. marts 1950 blev optrykt i Århus Stiftstidende:

”For Morskab og Tidsfordriv og muligvis til ”Opbyggelse” for fremtidige Slægtninge og andre Interesserede, har jeg bestemt mig til at opføre et lille Stykke Slægtsregister saa langt tilbage, som jeg kan huske. Altsaa først dette: Jeg Søren Frederiksen er født den 30. Maj 1841 i byen Skaade, Holme sogn ved Aarhuus.

Mad med til hele dagen, når man drog til smeds

Min Fader var Frederik Hansen og min Moder Birthe Sørensdatter. Min Fader var Bysmed i Skaade i 19 Aar og var vist en ganske dygtig Smed. Han var særlig kendt for at lave gode Plove, de dengang brugte Træplove, beslået med Jern og påsat det såkaldte Skær og Langjern. Disse to Jern skulde ofte lægges paa og skærpes. At Plovene og Smedearbejdet var tilfredsstillende, slutter jeg deraf, at der kom mange ”til Smeds” udenbys fra, saaledes flere fra Viby. Jeg husker Navne paa adskillige: Niels Andersen, Terp, Niels Mogensen, Anders Pedersen og P. Sørensen, Viby.

De meldte sig en Tid i Forvejen og kom saa en bestemt Dag kørende om Morgenen med et helt Læs Redskaber: Plove, Harver, Plovjern med mere. De havde desuden en mægtig Hob Madvarer med: Hvedekager, store og gode, et stort Stykke Smør, en hel eller halv Ost. Det skulle slå til til en hel Dag eller to.

Alle spiste med

Vi spiste alle med. Vi Børn var henrykte, når de kom fra Viby, for saa gik det løs med store Runtenommer, Kage med tykt Smør på og god, fed Ost.

Middagsmad havde de ogsaa med, enten noget, der var kogt Dagen før eller Ting, min Moder skulle tillave. Vi skulle alle leve paa deres Bekostning de Dage, de var der. Niels Andersen, Terp havde en Karl, der hed P. Lybæk. Han var en højrøstet, noget brøsig Fyr, men han var god til at sørge for, at vi alle fik noget til Føden. Det var rige Folk han tjente, de havde Raad til at give ud, sagde han.

Børnene passede Regnskabet

Fra en Gaard, der hed Hestehaven og tilhørte Kaptajn Markus G. Beck, Aarhus, kom man ogsaa og fik smedet, og min Far havde gerne en stor regning til Markus Beck. Min Far og Mor var simple i Skrivekunsten.De kunde kun skrive næsten ulæselige Kragetæer og deres Navn nogenlunde læseligt, saa da vi Børn efterhaanden voksede op, maatte vi skrive og affatte Regningerne.

Jeg husker en udenbys Kunde, Ole Frandsen, Virring, som fik Plove fra min Fader. Da han bestilte en ny Plov i et Brev, begyndte han: ”Da jeg tidligere har erholdt en Plov, og jeg dermed har været tilfreds o.s.v.” Denne Form blev prist som et Mønster paa Skrivekunst. Naturligvis fik han Ploven, som Far kørte over med, og jeg fik lov at følge med. Da jeg senere, efter at have været paa Seminarium, kom forbi Ole Frandsens hus (han var dengang Høker), gik jeg ind og hilste paa ham. Jeg fortalte, hvem jeg var, og Historien om Ploven.

Ja, A ka godt housk’et, sagde han. A gav dig vist 2 rigsdaler. Da han hørte, jeg var seminarist, sagde han: Saa sku A jo it sej do te dæ.

Skulde holdes til Bogen

Mine Lærere i Skolen var først lærer Christiansen, som senere kom til Ingerslev, hvor han blev gift med Frk. Hansine Gott. Parret kom meget hos mine Forældre og var meget flinke. Som Lærer var Christiansen vist jævnt god, men han tog Undervisningen med Ro. Min næste Lærer hed Nygaard. Han kom senere til Virklund ved Silkeborg. Han var vist meget begavet, men langsom i Tale og Undervisning. Baade han og hans Kone var meget flinke og omgængelige. Min tredje Lærer var B. R. Poulsen, en meget flink Lærer, venlig og hjælpsom. Han satte mig meget højt som Skoledreng og mente, jeg burde holdes til Bogen.

Efter at have læst lidt privat hos Poulsen, blev jeg 17 Aar gammel Pogelærer i Trustrup. Jeg fik 3 Rigsdaler af hvert Barn i Løn. Kosten fik jeg paa Omgang i Gaardene, en Maaned hvert sted. 1859 kom jeg paa Lyngby Seminarium, hvorfra jeg dimitteredes 1862 med Karakteren: Godt duelig.”

Efter Frederik Hansen var der flere forskellige smede i Skåde, se oversigten i slutningen af artiklen. Da smedjen på hjørnet af Stenvej og Oddervej blev nedlagt i 1902, blev huset i de følgende år anvendt som sadelmagerværksted.

Smedefamilien Frandsen

At denne smedje blev nedlagt, hang måske sammen med, at Carl M. Frandsen i foråret 1883 havde købt nabohuset af slagter Jørgen Pedersen og indrettet smedeværksted på stedet.

Carl M. Frandsen var født i Grenå i 1853, hvor hans fader havde en vognmandsforretning. Efter skolegangen kom han i smedelære. I midten af 1870 var han smedesvend i Lading, hvor han i februar 1876 blev gift med Ane Sørensdatter, der var fra Skørring. Samme år blev Carl M. Frandsen smed i Holme by, hvor han var til begyndelsen af 1880erne. Derefter flyttede familien til Skidenpyt, hvor han måske virkede som smed i smedehuset der. En søn er født i Skidenpyt i 1881.

Vi har nogle beretninger om smedefamilien. Disse beretninger er sammenskrevet nedenfor.

Carl M. Frandsen havde en stor kundekreds, bl.a. Emiliedal Teglværk, der dengang havde mange heste, som skulle beslås. Carl M. Frandsen var noget galsindet, og det skulle helst gå efter hans hoved. Engang blev han uenig med Nymark på teglværket. Nymark bad ham sende en opgørelse over sit tilgodehavende. Så Carl M. Frandsen mistede teglværket som kunde, og teglværket oprettede sit eget værksted.

Fra Ejgil Pedersen, der er medarbejder på arkivet, har vi endnu en historie, der viser noget om Carl Frandsens voldsomme temperament. Historien stammer fra Ejgils far, Jens Pedersen, der var søn af Anders Pedersen, som havde cykelforretning i Skåde lige overfor smeden

Eigils far var i 1920'erne i lære hos Carl M. Frandsen. En af de ansatte var en smedesvend fra Polen, som var stor og stærk. En dag var de to i gang med et arbejde ved ambolten inde i smedjen, den polske smedesvend med forhammeren og Carl M. Frandsen med klaphammeren. På et tidspunkt blev Carl M. Frandsen så irriteret, at han kastede klaphammeren ud i gården. Den polske smedesvend tog så den meget tunge ambolt og bar den ud i gården. "Hvor fanden skal du hen med den", råbte Carl M. Frandsen, hvortil smedesvenden svarede: "Jeg troede, vi skulle til at smede ude i gården."

Ejgils far blev ikke i lære ret længe hos smeden. Han kunne ikke holde ud at arbejde under den temperamentsfulde smedemester.

Senere overtog sønnen Frands Frandsen forretningen sammen med sin kone Marie. Den gamle smed havde en stue i den ene ende af huset ud mod smedjen, hvorfra han kunne følge det daglige arbejde. Her spiste han altid sin frokost og inviterede gerne kunderne ind til en bid brød og en kaffetår, som Frands' kone Marie gerne kom ind med, hvorpå han fik sig en sludder med de gamle kunder, mens Frands skoede hestene.

Carl M. Frandsen var velkendt ikke blot i Skåde, men også i Århus på grund af sit mægtige korpus. Han vejede i sine velmagtsdage 160 kilo. Om sommeren sad den tykke smed ofte med sine kone, der var lille og tynd, på en bænk, der stod udenfor

fordøren. Carl M. Frandsen døde den 5. november 1930. Konen var død i oktober 1922.

Da landevejen op forbi Skåde i midten af 1930'erne blev udvidet og reguleret – vejens niveau blev hævet ud for smedjen og sænket ud for skolen – fyldte amtet en masse jord på og satte en cementmur op lige udenfor smedens vinduer, så der ikke længere var udsigt til landevejen. Det tog Frands Frandsen, der nu havde smedeværkstedet, sig meget nær, da han mente, det forringede værdien af hans hus. Men der gik et par år, inden amtet besindede sig til at lade Frands Frandsen få erstatning for værditabet, så han kunne bygge sig et rødstenshus i to etager længere tilbage i haven. Huset ligger der endnu.

Frands Frandsens broder, Søren Frandsen, der var murer, boede også på stedet. Han var en sjov fyr, der lavede reparationsarbejder på prinseslottet (Marselisborg slot) og derfor kaldte sig kongelig murer. Prinseslottet blev også kaldt 2 øres slottet, fordi hver indbygger havde givet 2 øre til slottet.

I artiklen i Århus Stiftstidende fra 1950 fortæller Frands Frandsen, der da var 73 år, at han stadig arbejder i smedjen med sønnen Carl Frandsen som kompagnon. Han fortæller, at i hans drengetid i 1880'erne opretholdtes mange af de gamle skikke, som Søren Frederiksen fortalte om fra sin fars tid som smed i Skåde. Frands Frandsen fortæller også, at han som dreng var med til at skære boltene, da hans far leverede den første mælkevogn på Århusegnen til Beder Mejeri.

Da Frands Frandsen holdt, overtog sønnen, Carl Frandsen smedjen. Han var ugift og boede sammen med sin søster og svoger i det nye hus, som faderen havde fået opført. Smedjen i Skåde blev nedlagt i midten af 1970'erne.